

Paland öken

Hak'kın Yanında, Halkla Beraber.

3 TEMMUZ 1993 PAZARTESİ

ERZURUM

FİYATI: 15.000 TL.

adolu'da İngiliz Politikası

● Dr. Yavuz ÖZDEMİR

Küçük Asya Yarımadası ile Kafkasya'yı birbirine bağlayan, daralarak uzanan kabaca üçgün biçiminde, Atlas Okyanusu, Hint Okyanusu ve Hazar kapalı havzası arasında su bölümü oluşturan (1) ve Anadolu'nun kapısı niteliğini taşıyan Doğu Anadolu, stratejik önemi ve de geçiş noktası oluşu dolayısıyla tarihte bir çok istila görmüş ve pek çok milletin hakimiyetin de kalmıştır.

Bölgenin Bizans hakimiyetinde bulunduğu bir dönemde resmi anlamda ve bizzat sultan tarafından idare edilen fetih hareketleri ile XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölge Türk hakimiyetine girmiştir. (2)

Selçuklular, beylikler dönemi sonrasında Osmanlı hakimiyetine sokulmasıyla bir likte Osmanlı-İran mücadelelerinde önemli bir konuma sahip olan Doğu Anadolu Bölgesi, XVIII. yüzyılda Rusya'nın Kafkaslar'da yaptıkları hareketlerden dolayı Rus tehdidi altına girmiştir.

Belirtmemiz gerekir ki; XVIII. yüzyılda Kafkasya'da görülen Rus-İran mücadelelerinden üstün çıkan Ruslar, aynı yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlılara karşı da kısmî bir üstünlük kurmayı başarmışlardır. (3) Böylece Ruslar güneye ve güney doğuya yayılma harekâtında bir nevi merkezî üs elde etmişlerdir.

Bu dönemde Hindistan'ı sömürgeleştirmiş, Sanayi İnkılabı'nı gerçekleştirerek güçlü bir halde bulunan İngiltere, Ruslar'ın Kafkasya'da Aras nehrine kadar inmeleri üzerine havaliyle yakından ilgilenmeye başlamıştır ve 1814'te İran hükümeti ile bir Dostluk ve Ticaret Antlaşması imzalayarak, Rus yayılmasına pek de olumlu sonuç vermezken (4) İran-İngiliz ticaretinde de sıkıntılar ortaya çıkmasına Rusya'nın yayılması dolayısıyla engel olamamıştır.

Ruslar söz konusu başarıları elde ettikten sonra Deli Petro'nun ortaya koymuş olduğu sıcak denizlere inme politikasını gerçekleştirmek için Osmanlı Devleti'ni yıpratma, bölme, parçalama ve yutma politikasına ağırlık vermeye başladılar. 1805 tarihine kadar inen bu Rus politikası ilk semeresini 1827-28 Osmanlı-Rus Savaşı'nda vermiştir. (5)

Osmanlı Devleti'nin dahilinde ve hariçteki durumundan yararlanarak, Ruslar'ın başlatmış oldukları 1827-28 Osmanlı Rus-Harbi ile Ruslar Anadolu topraklarına ayak basarlarken, Anadolu'nun hem kilidi, hem anahtarı olan (6) Trabzon-Van yolunun üzerinde bulunan, karayolu ile Kafkasya bağlantılı (7) beş asırdır Hıristiyan askeri görmemiş Anadolu'nun başkenti olan Erzurum'a girmeyi başardılar. (8)

Erzurum'u işgal ettikten sonra Trabzon'a doğru ilerleyen Rus ordusu Balkanlar tarafından da İpsala ve Enez önlerinde görününce İstanbul tehdit altına girmiştir. (9)

Bu gelişmeler üzerine 14 Eylül 1829'da Edirne Muâhedesi ile savaş sona erdirilirken, söz konusu antlaşmanın taşıdığı ağır şartlar dolayısıyla Osmanlı Devleti bir yandan toprak kaybına uğrarken diğer yandan da mali yönde sarsıntı yapabilecek savaş tazminatı ödemeye mecbur ediliyordu. Ayrıca Osmanlı döneminde ilk defa bir azınlık (Yunanlılar) Osmanlı Devleti'nden bağımsızlıklarını alarak yeni bir sürecin başlangıcına sebep olurlarken, bu savaş dolayısıyla Osmanlı Ermenileri ile ilk defa yüzyüze gelen Rus Ermenileri, Osmanlı Ermenilerini Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtmışlardır. Bunun içindir ki, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasında 1827-28 Osmanlı-Rus savaşı ve sonucunda imzalanan Edirne Barışı önemli bir aşamadır. (10)

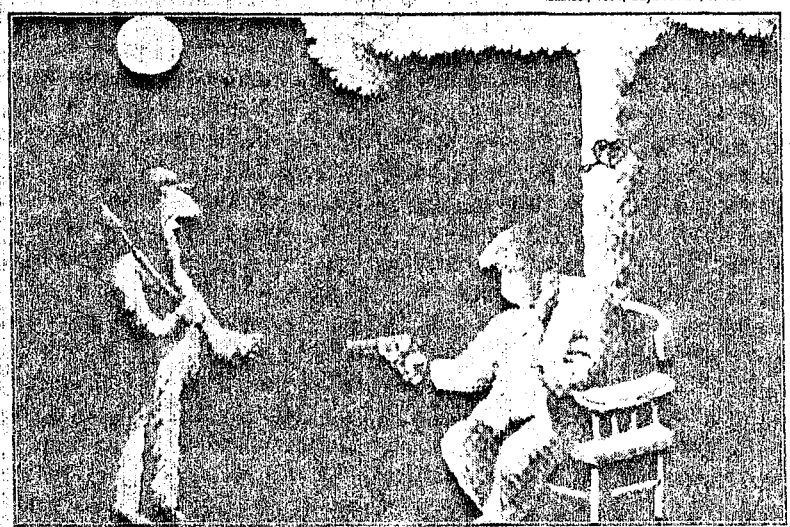
Ancak belirtmemiz gerekir ki, savaş dolayısıyla Ruslar işgal ettikleri Doğu Anadolu topraklarından büyük bir kısmını Edirne Barışı ile boşaltmışlar ise de gittikçe güçlenen Rus ekonomisi ve Rusya Avrupalı güçlerin dikkatini çekmiştir.

Söz konusu savaş sonrasında Fransa'nın Cezayir'i işgali (1830) Kavalalı Mehmet Ali Paşa Ayaklanması (1831-1841) gibi gailelerle sıkışan Osmanlı Devleti kısa bir dönem Rusya ile kısmi bir yumuşama ortamı yakalamış ve İngiltere ise bu dönemde Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı problemlerde Osmanlı Devleti'ne yardımcı olmuş ve bu yardımının karşılığını da Osmanlı ekonomisini savunmasız bırakacak olan 1838 tarihinde imzalanan Osmanlı-İngiliz Ticaret Sözleşmesi ile almıştır. Bu sözleşme ile İngiltere Akdeniz'deki ticari üstünlüğünü pekiştirmiştir.

1839'da rotasını tamamiyle batıya çeviren ve yeniden bir yapılanma sürecine giren Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa ile ilişkilerini ilerletmeye çalışırken, 1853 yılına gelindiğinde Rusya, Mehmet Ali bunalımında izlediği zayıf bir Osmanlı Devleti üzerinde etki alanı kurma politikasına başlamıştı. Bunu sağlayabilmek için de kutsal yerler sorununu kullandı. (11)

Kutsal yerler meselesinde hıristiyan devletleri yanına almak isteyen Rusya, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikası güden İngiltere ve Fransa'nın da olumsuz tavırları sonucu yalnız kalmış olmasına rağmen 1853-55 arasında cereyan etmiş olan Kırım Savaşı'nı Osmanlı Devleti'ne karşı başlatmıştır.

(1) Büyük Larousse, c. VI, s. 3274.
(2) Osman Çetin, Selçuklu Müessseleri ve Anadolu'da İslâmiyet'in Yayılışı, İstanbul, 1981, s. 30-31.
(3) Mehmet Saray, "Türkistan'da Rus-İngiliz Rekabeti", Tarih Dergisi (Ayrı basım), İstanbul, 1984, Sayı: XXXIV, s. 401

(4) a. g. m. s. 402 ve diğerleri
(5) Bahaddin Öğel, Hakkı Dursun Yıldız, Fahrettin Kırzıoğlu, Mehmet Eröz, Bayram Kodaman, M. Abdülhalûk Çay, "Düşmanlarımızın Doğu Anadolu'yu Bölme Faaliyetleri-Kürtçülük" Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 1986, sayı: 14, s. 65
(6) İsmail Habib Sevük, Yurttan Yazılar, Ankara, 1987, s. 361
(7) Belgelerle Ermeni Sorunu (ATASEA yay.) Ankara, 1983, s. 195.
(8) John F. Baddeley, Ruslar'ın Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil (Çev. Sedat Özden), İstanbul, 1989, s. 219
(9) İ. Hami Danışmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi IV, Ankara, 1972, s. 114-115
(10) Oral Sender, Siyasi Tarih, Ankara, 1986, s. 214.
(11) Oral Sander, a. g. e, s. 219

Tarihin Süzgecinden

Oğlunuz sevgilinizi istiyor

Büyük İskender'in generallerinden Selevcus, Suriye'de büyük bir devlet kurmuştu. Ancak Selevcus'un oğlu Antiochus'un bilinmeyen bir derdi vardı. İhtiyar hükümdar, Erasistrates adındaki alimi çağırarak oğlunun derdine çare bulmasını istemişti. Bilgin çocukla kısa bir konuşma yaptıktan sonra derdini anlatmakta zorluk çekmedi. Çocuk, babasının sevgilisine aşıktı. Bilgin Selevcus'un huzuruna girdiğinde:

- Oğlunuzun hastalığı ümitsiz bir aşktır dedi. Hükümdar: - Oğluma verilmeyecek kadın kimdir acaba?
- Benim karım
- Bir hükümdar çocuğunun hayatı için, bir kadın feda etmemek hamiyetsizliktir.
- Benim yerimde siz olsaydınız bu fedakarlığı yapabilir miydiniz?
- En büyük mabutlar üzerine yemin ederim ki, evet yapabilirdim.
- Öyle ise oğlunuzun hastalığı, son olarak aldığınız karınız Stratenice'ye karşı duyduğu aşk ve sevgidir. Bu sözlerden sonra hükümdar sevgilisini bıraktı.

Türkler için söylenmiş büyük sözler

Yerin sırtında insanlara yaşamaya başlayalı beri ne Yunanlıların ne de İranlıların kafasından Türk sabirlerinin kullandıkları silahlar çıkmadı.

Pythagoras